

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

УДК 342.9

Остапенко О. М., суддя Київського апеляційного господарського суду

Види державного контролю за діяльністю господарських судів

В науковій статті аналізуються види державного контролю за діяльністю господарських судів, суб'єкти контролю, їх компетенція й повноваження. Також зроблені відповідні висновки та пропозиції щодо видів державного контролю за діяльністю господарських суддів.

Ключові слова: державний контроль, господарський суд, адміністративне право, суб'єкти контролю.

В научной статье анализируются виды государственного контроля за деятельностью хозяйственных судов, субъекты контроля, их компетенция и полномочия. Также сделаны соответствующие выводы и предложения по видам государственного контроля за деятельностью хозяйственных судов.

Ключевые слова: государственный контроль, хозяйственный суд, административное право, субъекты контроля.

The scientific article examines types of public oversight of commercial courts, subjects control their competence and authority. Also made appropriate conclusions and suggestions for types of public oversight of commercial judges.

Keywords: government control, the economic court, administrative law, control subjects.

Актуальність теми. Здійснюючи дослідження науково-практичних проблем, пов'язаних з адміністративно-правовим забезпеченням діяльності господарських судів в Україні необхідно комплексно дослідити види державного контролю за їх діяльністю. До кола питань, з адміністративно-правового врегулювання діяльності судів, на які покладено функції захисту прав, свобод та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, і які входять до предмету правового регулювання адміністративного права відносяться правовідносини у сфері контролю за діяльністю господарських судів.

Важливість контролю за органами судової влади підкреслюється також і Л.Д. Кучмою, який звернув увагу на «небезпечну тенденцію формування непідконтрольної судової системи, підкресливши, що до основних ознак демократії належить постійний зовнішній контроль за діяльністю владних структур, у тому числі й суду. У світовій практиці система такого контролю вироблена і з успіхом застосовується» Продовжуючи свою думку Л.Д. Кучма відзначає, що система контролю забороняє лише неправомірний вплив на суддів. Суддя залежний від закону і зобов'язаний підкорятися тільки йому [1, с.3].

Стан наукового дослідження. Проблемами державного контролю за діяльністю судів в цілому, та господарських, як складової судової системи України, приділяли свою увагу наступні фахівці з різних галузей права: В.Б. Авер'янов, Г.П. Батуров, В.Д. Бринцев, В.М. Гаращук, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, С.О. Халюк та деякі інші.

Не дивлячись на серйозні здобуття фахівців з адміністративного права, державного управління та будівництва в сфері здійснення такої функції контролюючих органів,

як контроль за діяльністю державних органів, вважаємо за доречним з'ясувати яким чином в Україні здійснюється контроль за діяльністю господарських судів.

Таким чином, **мета статті** полягає у з'ясуванні сутності державного контролю за діяльністю господарських судів, визначенні його меж, суб'єктів, які уповноважені його здійснювати.

Виклад основного матеріалу. Під контролем в енциклопедичній літературі запропоновано розуміти спостереження з ознаками відповідальності за діяльність, яка здійснюється, а нагляд – як «спостереження» з метою перевірки [2, с. 153, 401, 404]. В інших наукових джерелах ці правові явища тлумачать практично як синоніми [3, с. 251, 322].

Контроль за дотриманням законності традиційно вважається однією із найважливіших функцій держави, суть якої полягає у спостереженні та перевірці розвитку суспільної системи й усіх її елементів відповідно до визначених напрямів, а також у попередженні та виправленні можливих помилок і неправомірних дій, що перешкоджають такому розвитку [4, с. 349]. На думку В. К. Колпакова та О. В. Кузьменко контроль є одним із найпоширеніших і дієвих способів забезпечення законності [5, с. 525].

Представники юридичної науки, на нашу думку, більш вдало надають визначення цим термінам. В.М. Гарашук формулює поняття контролю як перевірку, а також спостереження з метою перевірки для протидії чомусь небажаному, виявлення, попередження та припинення протиправної поведінки з боку кого-небудь [6, с. 8]. Причому на думку Г.П. Батунова, контроль дозволяє: аналізувати недоліки у роботі суду та знаходити шляхи їх вирішення; виявляти невикористані резерви для вдосконалення організації роботи суду; вивчати та розповсюджувати досвід роботи суду; удосконалювати планування [7, с. 141].

У юридичній теорії та практиці прийнято класифікувати контрольну діяльність на види. Підхід до вирішення цього питання залежить від вибору критерію, на підставі якого здійснюється класифікація. Вибір же критерію багато в чому зумовлений потребами практики. Саме тому відомо досить багато класифікацій контрольної діяльності.

Найчастіше пропонуються такі класифікації: 1) залежно від місця суб'єкта (що здійснює контроль) в системі державного управління виділяють такі види контролю: а) контроль з боку органів законодавчої влади (парламентський контроль); б) контроль з боку Президента України та його апарату (президентський контроль); в) контроль з боку Кабінету Міністрів України (урядовий контроль); г) контроль з боку органів центральної виконавчої влади; д) контроль з боку місцевих органів, органів державної виконавчої влади; е) контроль з боку органів судової влади; є) контроль з боку органів місцевого самоврядування; ж) контроль з боку громадськості (громадський контроль); 2) залежно від належності суб'єкта до державних або громадських структур виділяють: а) державний контроль; б) громадський контроль; 3) залежно від адміністративно-правової компетенції суб'єкта виділяють: а) загальний контроль; б) відомчий контроль; в) надвідомчий контроль; 4) залежно від управлінської стадії, на якій здійснюється контроль, виділяють: а) попереджувальний контроль; б) поточний контроль; в) наступний контроль; 5) залежно від спрямованості контролю виділяють а) зовнішній контроль; б) внутрішній контроль; б) залежно від призначення контролю виділяють: а) загальний, що охоплює всі сторони діяльності суб'єкта, що контролюється; б) цільовий контроль окремого напрямку роботи. Крім перелічених, існують й інші класифікації контрольної

діяльності [8, с. 677]. Аналізуючи вищезазначену наукову думку, стосовно видів (класифікації) контролю, з урахуванням теми нашого наукового дослідження, яке стосується контролю за діяльністю господарських судів не всі позиції стосуються контролю за діяльністю господарських судів.

Перш за все, необхідно відзначити, що контроль за діяльністю господарських судів здійснюється у двох основних напрямках: 1) контроль за діяльністю господарських судів з належної організації позапроцесуальних правовідносин; 2) контроль господарських судів за належним здійсненням процесуальних правовідносин. Останній вид контролю покладається на апеляційну та касаційну інстанції та за великим рахунком до предмету нашого дослідження не входить. Тому ми будемо розглядати зазначене питання з точки зору адміністративно-правових засад організації контролю за діяльністю господарських судів.

Як відзначає відомий адміністративіст В.Б. Авер'янов, значущість контролю у належній організації позапроцесуальної діяльності суду може бути пояснена за допомогою визначення загального призначення контролю у державному управлінні. Отже, мета контролю полягає в тому, щоб виявити фактичний стан справ у будь-якому процесі, співставити відповідність цього стану наміченим цілям і в разі необхідності застосувати коригуючі заходи щодо приведення підконтрольного об'єкта до належного стану. У такому ракурсі розгляду контроль можна визнати самостійним видом роботи чи навіть самостійною функцією управління [9, с.343].

Для об'єктивного з'ясування видів (типів) контролю за діяльністю господарських судів в Україні необхідно дослідити кожен із видів контролю та виокремити особливості із кожного виду контролю залежно від статусу контролюючого органу.

Парламентський контроль за діяльністю господарських судів здійснюється Верховною Радою України згідно з вимогами Конституції України. Так, відповідно до п. 27 ч. 1 ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить, серед іншого, обрання суддів безстроково. Це положення є одним із способів здійснення контролю за судовою владою. Крім того, для реалізації своїх контрольних повноважень у складі Верховної Ради України діють постійно діючі органи – Рахункова палата та Уповноважений Верховної Ради з прав людини. Відповідно до ст. 98 Конституції України Рахункова палата здійснює контроль за використанням всіма судами, в тому числі і господарськими, коштів Державного бюджету України, а парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, відповідно до ст. 101 Основного закону України, здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [10].

Слід відзначити, що одним із найменш дослідженим питанням державного контролю за діяльністю господарських судів є президентський. В юридичній науці маються поодинокі спроби дослідження означеного питання.

Президентський контроль за діяльністю господарських судів в Україні з нашої точки зору, ґрунтується перш за все на конституційних положеннях, які закріплені в ч. 1 ст. 128 Конституції України, де передбачено, що перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. Крім того, відповідно до положень ч. 1 ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI, суди загальної юрисдикції, до яких належать і господарські суди, утворюються і ліквідовуються Президентом України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалі-

зованого суду. Крім того слід відзначити, що при призначенні на посаду судді законодавством встановлений певний порядок призначення на посаду судді вперше (ст. 66), згідно з яким він потребує (п.12 ч.1 ст. 66) прийняття Президентом України рішення про призначення кандидата на посаду судді.

Що стосується Вищої ради юстиції, як одного із органів, який здійснює адміністративно-правовий контроль за діяльністю господарських судів в Україні, то слід відзначити наступне. В. Д. Бринцев в своєму дисертаційному дослідженні відзначає, що Розділ VIII «Правосуддя» Конституції України завершується статтею 131, в якій проголошено, що в Україні діє Вища рада юстиції; закріплені основи формування цього органу і вичерпний перелік функцій (повноважень). Відсутність конституційного визначення статусу і завдань цього органу породжує неоднозначність у розумінні його ролі в системі судової влади [11, с. 164].

Тому не випадково, що в правничій науці певні фахівці обмежуються визначенням Вищої ради юстиції як державного органу, наділеного контрольно-наглядовими і дисциплінарними повноваженнями у судовій системі України [12, с. 16].

Відповідно до чинного законодавства функції Вищої ради юстиції полягають в тому, що цей державний колегіальний орган наділений контролюючими повноваженнями відносно господарських судів в сфері призначення суддів на посади голови суду, заступника голови суду та звільнення зазначених осіб з цих посад; розгляду справ і прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності; здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів; розгляду скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів.

Говорячи про роль Вищої кваліфікаційної комісії суддів України по здійсненню контролю за діяльністю господарських судів необхідно відзначити наступне. Відповідно до чинного законодавства, а саме п.п. 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10 ч. 1 ст. 91 закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI, визначені контролюючі повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України по відношенню до господарських судів. Вони, мається на увазі контролюючі функції ВККСУ, полягають в наступному. Проведення добору кандидатів на посаду судді вперше, в тому числі організація проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону та проведення кваліфікаційного іспиту; внесення до Вищої ради юстиції рекомендацій про призначення кандидата на посаду судді для подальшого внесення відповідного подання Президентові України; надання рекомендації про обрання на посаду судді безстроково або відмови у наданні такої рекомендації; прийняття рішення про відсторонення судді від посади у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора України; розгляд заяв та повідомлень про дисциплінарну відповідальність суддів місцевих та апеляційних судів та за наявності підстав порушення дисциплінарної справи і здійснення дисциплінарного провадження; прийняття рішення за результатами дисциплінарного провадження і за наявності підстав застосування дисциплінарного стягнення до суддів місцевих та апеляційних судів.

Якщо вести мову про контролюючі функції Державної судової адміністрації України по відношенню до господарських судів, то відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 146 закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI, Державна судова адміністрація України контролює стан діловодства у судах загальної юрисдикції, до яких відповідно до чинного законодавства належать і господарські суди. Іншими

словами Державна судова адміністрація України встановлює відповідні правові норми забезпечення документообігу в судах загальної юрисдикції та відповідно контролює їх належне виконання. Слід додати, що Державна судова адміністрація України підзвітна з'їзду суддів України.

Висновок. Отже аналіз чинного законодавства дає змогу зробити висновок, що стосовно господарських судів в Україні існує наступний контроль за діяльністю означених судів: парламентський, президентський, а також контроль з боку державних органів, які не входять до судової системи України, мається на увазі Міністерство юстиції, Вища рада юстиції, з боку органів, які входять до судової системи: Державна судова адміністрація, Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

Зважаючи на те, що за загально прийнятною класифікацією розрізняють зовнішній і внутрішній контроль, слід наголосити на тому, що зовнішнім контролем за діяльністю господарських судів є той, який здійснюється державними органами, котрі перебувають поза межами системи господарських судів (парламентський, президентський контроль, контроль з боку інших державних органів, які уповноважені на таку діяльність. Слід відзначити, що зовнішній контроль за діяльністю господарських судів, не стосуючись питань здійснення господарськими судами правосуддя, охоплює лише певні її аспекти (кадрові, дисциплінарні, фінансові тощо).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Судово-правова реформа: потрібні відчутні зрушення. Виступ Президента України Л.Д.Кучми на IV з'їзді суддів України 15 грудня 1999 року / Л.Д. Кучма // Урядовий кур'єр. - 1999. - 17 грудня - С.3.
2. Толковый словарь / Составитель В.И. Даль, - М.: 1979. - 779 с.
3. Словарь русского языка / Сост. С.И. Ожегов, - М.: 1987. - 797 с.
4. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник : у 2 т. ? Том 1. Загальна частина / [ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова)]. - К. : Юридична думка, 2004. - 584 с.
5. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. - К. : Юрінком Інтер, 2003. - 544 с.
6. Контроль та нагляд у державному управлінні / В.М. Гарашук. - Навч. посібник. - Харків: Нац. юрид. акад. України, 1999. - 55 с.
7. Организация судебной деятельности / Отв. ред. Г.П. Батуров. - М.: Юрид. лит., 1977. - 176 с.
8. Колпаков В. К. Адміністративне право України / В.К. Колпаков: Підручник. - К.: Юрінком Інтер, - 1999. - 736 с.
9. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. - К.: Факт, 2003. - 384 с.
- 10 Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
11. Бринцев В. Д. Система організаційного забезпечення судової влади України : дис. ...докт. ... юрид. наук : 12.00.10 - «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Бринцев Василь Дмитрович. - Х. 2010. - 520 с.
12. Халюк С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 - «Конституційне право; муніципальне право» / Халюк Сергій Олександрович. - К., 2008. - 20 с.